

М.В. Чорна, д-р екон. наук, проф. (ХДУХТ, Харків)

С.В. Глухова, канд. екон. наук (НТУ «ХПІ», Харків)

МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Досліджено зміст компонентів оцінювання ефективності інноваційної діяльності, визначено мету, об'єкт, предмет оцінювання, систематизовано принципи, узагальнено критерії ефективності та сформовано системи відповідних показників.

Исследована сущность компонентов оценки эффективности инновационной деятельности, определены цель, объект, предмет оценки, систематизированы принципы, обобщены критерии эффективности и сформированы системы соответствующих показателей.

Essence of components estimation of efficiency innovative activity is investigational, purpose, object and article of estimation, is certain, principles are systematized, the criteria of efficiency are generalized and the systems of the proper indexes are formed.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ефективність упровадження нового продукту залежить від сукупності чинників, що впливають на інноваційну діяльність підприємства. У зв'язку з цим, основним напрямом методологічних досліджень теорії оцінювання інновацій є створення системи реальної, практичної оцінювання ефективності впровадження інновацій, яка б одержала загальне визначення як економічно правильний, логічно обґрунтований і водночас придатний для використання в практиці підприємств метод. Тому актуальними стають питання дослідження та формування методичного інструментарію оцінювання інноваційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішення проблем теорії та практики оцінювання інноваційної діяльності розглядали у своїх дослідженнях багато провідних учених, серед яких В.Г. Федоренко, Н.П. Денисенко, А.П. Гречан, І.М. Грищенко та ін. [1–3]. Проте деякі питання і досі залишаються суперечливими, а саме: суперечливість під час визначення мети оцінювання інноваційної діяльності, суміжність принципів оцінювання із принципами діагностики, моніторингу та аналізу та відсутність їх чіткої систематизації, неоднозначність критеріальної бази, а також відповідної системи показників.

Мета та завдання статті. Метою статті є формування чіткого та об'єктивного методичного інструментарію оцінювання інноваційної діяльності підприємств. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: дослідити компоненти оцінювання як аналітичної процедури; визначити мету, об'єкт та предмет оцінювання; систематизувати принципи; сформувати систему показників оцінювання інноваційної діяльності за виділеними та обґрунтованими критеріями.

Під час дослідження використовувалися такі методи, а саме: теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу, індукції та дедукції, системного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження наукових джерел [4, с. 47] щодо складу процесу оцінювання не виявило розбіжностей. Так, як основні компоненти оцінювання, що мають певну ієрархічну послідовність, вчені виділяють такі: об'єкт, суб'єкт, мета, критерії, показники або їх система, методи, результат, [5, с.190].

Для здійснення об'єктивного оцінювання ефективності інноваційної діяльності, у першу чергу, доцільно визначити її мету та головні завдання.

Науковці В.Г. Федоренко, Н.П. Денисенко, А.П. Гречан, І.М. Грищенко вважають, що метою оцінювання є визначення показників ефективності, які дозволяють сформувати комплексну характеристику результатів [1, с. 164]. Левченко Н.М. визначає загальний аналіз ефективності інноваційної діяльності та вплив її на найважливіші показники діяльності підприємства, визначення доцільності й оптимальних варіантів реалізації нововведень, оперативне коригування параметрів інноваційних проєктів та підтримка стратегічних рішень[2, с. 139]. На думку Ю.В. Каракай, метою є визначення необхідності подальшої розробки ідеї або винаходу [3, с. 205].

Дані підходи до формування мети оцінювання ефективності інноваційної діяльності є некоректними. У першому випадку мета оцінювання полягає в самій технології оцінювання. Іншими словами, мета оцінювання ототожнюється з процедурою її здійснення, що є нелогічно. Постановка мети в другому випадку не має чіткої орієнтації на конкретний результат та охоплює широке коло завдань, які частково сполучаються із завданнями діагностики. Третій підхід надто вузько визначає мету оцінювання, не охоплюючи при цьому всього періоду здійснення інноваційної діяльності та носить характер певного завдання досягнення комплексної мети.

Унаслідок того, що відмінною характеристикою інновації від будь-якого іншого удосконаленого продукту є здатність приносити надприбуток та забезпечувати монопольне положення на певний період часу [6, с. 157], метою оцінювання ефективності інноваційної діяльності є визначення ефективності (доцільності) створення та впровадження інновацій на підприємстві з урахуванням чинників внутрішнього та зовнішнього середовища.

Базуючись на обґрунтованому в попередніх дослідженнях [7, с. 98] визначенні ефективності інноваційної діяльності, для досягнення даної мети під час оцінювання інноваційної діяльності мають бути вирішені наступні завдання: результат здійснення інноваційної діяльності; ступінь досягнення поставлених цілей; ефективність здійснення витрат на досягнення результату від інноваційної діяльності з урахуванням її тривалості.

Відповідно до визначеної мети необхідно окреслити об'єкт та предмет, на який буде спрямовано оцінювання ефективності інноваційної діяльності. У даному дослідженні об'єктом оцінювання є інноваційна діяльність, а предметом – теоретичне та методичне забезпечення оцінювання ефективності інноваційної діяльності підприємств.

На основі мети, об'єкта та предмета оцінювання необхідно визначити інструментарій, за допомогою якого здійснюватиметься оцінювання ефективності інноваційної діяльності, а саме: принципи, критерії, показники.

У процесі дослідження принципів, на яких здійснюється оцінювання [8, с. 355; 9, с. 111] було встановлено, що більшість з них активно використовується під час аналізу [10, с. 25] та моніторингу [11, с. 122], а детальний аналіз сутності кожного з них дозволив зробити висновок про їх взаємозалежність. Тому для здійснення оцінювання можливим є використання принципів аналізу, діагностики та моніторингу.

Загальноприйнятим є поділ принципів на методологічні, методичні та операційні [8, с. 355; 9, с. 111]. Для оцінювання ефективності інноваційної діяльності серед методологічних принципів пріоритетними такі: науковості, адекватності, результативності, системності, обґрунтованості, об'єктивності, коректності, комплексності, цілетворення, формалізованості та інтегрованості.

Як методичні принципи оцінювання ефективності інноваційної діяльності науковці [8, с. 355; 9, с. 111] пропонують використовувати такі: динамічності, цінності грошей у часі,

відповідності цілям інвесторів, принцип врахування альтернативної вартості.

На погляд авторів, використання лише даних принципів для оцінювання ефективності інноваційної діяльності є некоректним, оскільки вони орієнтують здійснення оцінювання лише з позиції інвестора, тим самим звужують та суб'єктивують її результат.

Відповідно до авторського бачення, ефективність інноваційної діяльності може відображатися як на етапі виробництва, так і на етапі реалізації (внутрішня та зовнішня, проміжна та кінцева, статична та динамічна ефективності) [12, с. 168]. Окрім цього, складність інноваційної діяльності відображається в тривалості життєвого циклу інновації, що зумовлює потребу в оцінці ефективності на кожному з його етапів.

Таким чином, як методичні принципи оцінювання ефективності інноваційної діяльності вважаємо за доцільне використовувати деякі принципи діагностики, а саме: від загального до часткового, від попередньої до загальної оцінювання, сполучення статичних та динамічних оцінок, сполучення кількісних та якісних оцінок [13, с. 91–92], а також врахування фактору часу (табл.).

Операційні принципи оцінювання ефективності інноваційної діяльності сформовані на основі методичних та включають у себе наступні: гнучкості, взаємозв'язку параметрів, симпліфікації, інформаційної і методичної узгодженості.

Таблиця – Принципи оцінювання ефективності інноваційної діяльності

Принцип	Змістове відображення
Від загального до часткового	Здійснення оцінювання ефективності інноваційної діяльності як комплексної категорії, у розрізі оцінювання кожної зі складових
Від попередньої до загальної оцінювання	Формалізація результатів оцінювання ефективності інноваційної діяльності, які здійснюються на етапі прийняття рішення про впровадження інноваційної діяльності та на кінцевому етапі комерціалізації результатів
Сполучення статичних та динамічних оцінок	Відображення результатів оцінювання як на етапі впровадження, так і з урахуванням розвитку на ринку
Сполучення кількісних та якісних оцінок	Базовими видами ефективності є економічна, соціальна, екологічна та технологічна ефективності, які вимірюються як кількісно, так і якісно. Тому оцінювання повинно містити в собі оптимальність параметрів, які б їх узгоджували
Урахування фактору часу	Оцінювання з урахуванням динамічності оточуючого середовища впродовж життєвого циклу інновації

Дослідження критеріїв оцінювання ефективності інноваційної діяльності виявило, що в науковій літературі [14–22] існує широкий їх спектр. Слід зазначити, що більшість учених [14–15] визначають за головний критерій оцінювання інноваційної діяльності економічну ефективність.

Федоренко В.Г. [15] поряд із критерієм економічної ефективності зазначає необхідність урахування конкурентного середовища, у якому перебуває підприємство. У праці В.О. Зубенко [16] пропонується враховувати, окрім критерію економічної ефективності, критерій відповідності довготривалим стратегічним цілям, що дозволить забезпечити конкурентоспроможність підприємств.

Аналіз наукових джерел [14–15; 17–18] показав, що основною проблемою формування критеріїв оцінювання ефективності інноваційної діяльності є відсутність чіткого розмежування самих критеріїв та показників, які до них відносяться. Так, у дослідженні Р.А. Фатхудинова [14] зазначається, що критерієм ефективності інноваційного проекту є показник ефективності.

У праці В. Г. Федоренко [15] визначаються наступні критерії: якісні параметри інновацій; обсяги робіт, виконаних із використанням нових методів; рівень цін, тарифів, умов оплати праці; чинник часу та ризику впровадження інноваційних проектів, які за своєю сутністю є показниками.

Деякі науковці [17, с. 49] повністю заміняють критерії показниками. На їх думку, критеріями оцінювання ефективності інноваційної діяльності є термін окупності, індекс дохідності, внутрішня норма дохідності, чистий приведений дохід, приведені витрати.

У дослідженні О.А. Горобця [18, с. 125] основними критеріями оцінювання результатів інновацій є актуальність, значущість, багатоаспектність. При цьому науковець не подає системи показників до даних критеріїв, визначаючи їх більше з позиції бажаного характеру оцінювання, тим самим замінюючи критерії принципами оцінювання.

Значної уваги заслуговують дослідження В.В. Зайчикової та С.В. Войтко [19–20], у яких повністю обґрунтовані критерії ефективності та подані системи показників до них. Так, у дослідженні В.В. Зайчикової [19, с. 15–16] визначено наступні критерії оцінювання ефективності: науково-технічної; виробничої; ринкової; фінансово-економічної; соціальної та екологічної, які мають відповідні системи показників. У праці С.В. Войтко [20, с. 134–135] виділяються критерії оцінювання інноваційної діяльності з позиції оцінювання

інноваційності підприємства, а саме: наукомісткості виробництва, якості й конкурентоспроможності інноваційної продукції, інноваційності виробництва, термін самоокупності продукції, яка розробляється, техніко-економічного рівня продукції, експортоспроможності продукції, оновлення запасів, показник технічного розриву. Проте, слід зазначити, що в даній роботі науковець також як деякі критеріїв виділяє такі показники, а саме: термін самоокупності продукції, експортоспроможність продукції, технічного розриву.

У дослідженні І.В. Капітана [21, с. 55] єдиним критерієм оцінювання інноваційної діяльності є критерій новизни, який полягає в тому, що нова продукція повинна відрізнятись від існуючої. Проте науковець не наводить показники, які мають відобразити ступінь відмінності нової продукції.

Критерії оцінювання ефективності інноваційної діяльності мають відображати комплексний підхід до визначення ефективності. Тому автори погоджуються з думкою вчених щодо пріоритетності критерію економічної ефективності.

Грунтуючись на авторському підході щодо визначення ефективності інноваційної діяльності [7, с. 98], одночасно з критерієм економічної ефективності доцільно використовувати критерії науково-технічної, соціальної та екологічної ефективності, розглянуті в праці В.В. Зайчикової [19, с. 15–16]. Доцільним є виділення критерію новизни, що запропонований у праці І.В. Капітана [21, с. 55], який оцінює ефективність із позиції ступеня новизни інноваційного продукту. Даний критерій відображає авторське бачення сутності інноваційної діяльності, а саме – варіативний розподіл результату. Проте в дослідженні науковцем не наведено системи показників до даного критерію, тому вважаємо прийнятним використання показників критеріїв наукомісткості виробництва, техніко-економічного рівня продукції, інноваційності виробництва, що описані в праці С.В. Войко [20, с. 134–135], оскільки вони найповніше відображають його зміст.

На основі критичного аналізу критеріїв та показників оцінювання ефективності здійснено їх систематизацію з урахуванням авторського бачення сутності інноваційної діяльності підприємства (рис.).

Критерії та показники оцінювання ефективності інноваційної діяльності підприємства				
Економічна	Науково-технічна	Соціальна	Екологічна	Новизна
Прибуток від ліцензійної діяльності; прибуток від упровадження винаходів, ноу-хау; приріст обсягів продажу; підвищення ефективності використання ресурсів; зростання продуктивності праці	Частка співробітників з науковим ступенем, кількість об'єктів права інтелектуальної власності, на які є відповідні документи; обсяг робіт із розвитку, модернізації та реконструкції науково-технологічної та дослідно-промислової бази	Рівень впливу реалізації проекту на рівень зайнятості населення; зростання рівня оплати праці робітників; рівень задоволення фізіологічних потреб робітників; рівень задоволення соціальних та духовних потреб; рівень кваліфікації	Зміна розмірів викидів у атмосферу, ґрунт, воду шкідливих речовин; зниження відходів виробництва; ергономічність виробництва; екологічності виробничих товарів; зменшення розмірів штрафів за порушення екологічного	Наявність у складі промислової продукції принципово нових товарів; відношення витрат на НДДКР до обсягу продажів; річний приріст витрат на НДДКР; частка прибутку, спрямована на НДДКР

Рисунок – Систематизація показників за критеріями ефективності інноваційної діяльності підприємства

Висновки. У результаті проведеного дослідження сформовано комплексний методичний інструментарій оцінювання інноваційної діяльності підприємства, який складається із системи принципів, критеріїв та відповідних показників, що підпорядковуються поставленій меті оцінювання інноваційної діяльності та забезпечують адекватність та об'єктивність її результатів.

Поданий інструментарій оцінювання буде покладений в основу системи оцінювання ефективності інноваційної діяльності, яка знайде своє відображення в подальших дослідженнях.

Список літератури

1. Інноваційні процеси в змішаній економіці [Текст] : монографія у 2-х т. / В. Г. Федоренко [та ін.] ; під ред. В. Г. Федоренка, Н. П. Денисенко. – К. : Пік ДСЗУ, 2008. – Т.1. – 194 с.
2. Левченко, Н. М. Аналіз ефективності інноваційної діяльності підприємств [Текст] / Н. М. Левченко, Д. К. Носенко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – №2. – Т.1. – С. 138–142.
3. Каракай, Ю. В. Маркетинг інноваційних товарів [Текст] : монографія / Ю. В. Каракай. – К. : КНЕУ, 2005. – 226 с.

4. Коупленд, Т. Стоимость компаний: оценка и управление [Текст] / Том Коупленд, Тим Коллер, Джек Мурин ; пер. с англ. – М. Олимп-бизнес, 1999. – 576 с.
5. Глухова, С. В. Теоретичні засади оцінювання ефективності інноваційної діяльності [Текст] / С. В. Глухова // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – Серія «Економічні науки». – №2 (6). – С. 187–191
6. Чорна, М. В. Дослідження сутності поняття «інновація» та його сучасних особливостей [Текст] / М. В. Чорна, С. В. Глухова // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – №1 (125). – С. 154–158.
7. Глухова, С. В. Обґрунтування комплексного підходу до визначення ефективності інноваційної діяльності [Текст] / С. В. Глухова // Економіка и управление. – 2009. – №6. – С. 95–99.
8. Економіка України: інвестиційно-інноваційні проблеми розвитку [Текст] : монографія / за ред. В. Ф. Беседіна, А. С. Музичука. – К. : НДЕІ. – 2006. – 552 с.
9. Щетилова, Т. В. Методичні підходи до оцінювання економічної ефективності інноваційних проектів [Текст] / Т. В. Щетилова // Економіка промисловості. – 2003. – №3 (21). – С. 109–115.
10. Семенко, І. В. Принципи економічного аналізу: дослідження питань класифікації [Текст] / І. В. Семенко // Економічний аналіз. – 2008. – Вип. 2 (18). – С. 23–27.
11. Шатковська-Шморгай, В. Б. Принципи формування та місце моніторингу в стратегії управління валютним ризиком в банках [Текст] / В. Б. Шатковська-Шморгай // Економіка і регіон. – 2008. – №4 (19). – С. 119–123.
12. Глухова, С. В. Класифікація ефективності інноваційної діяльності [Текст] / С. В. Глухова // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. – 2010. – №1 (7). – С. 165–169.
13. Оцінювання і діагностика фінансової стійкості підприємства [Текст] : монографія / М. О. Кизим [та ін.]. – Х. : ІНЖЕК, 2003. – 144 с.
14. Фатхутдинов, Р. А. Конкурентоспособность организации в условиях кризиса: экономика, маркетинг, менеджмент [Текст] : монографія / Р. А. Фатхутдинов. – М. : Маркетинг, 2002. – 892 с.
15. Основи інвестиційно-інноваційної діяльності [Текст] : навч. посібник / за наук. ред. В. Г. Федоренко. – К. : Алерта, 2004. – 431 с.
16. Зубенко, В. О. Визначення пріоритетності реалізації інноваційних проектів [Текст] / В. О. Зубенко // Комунальное хозяйство городов. – 2008. – №80. – С. 38–45.
17. Політанська, О. Л. Економічне оцінювання інноваційної продукції машинобудування у випадку анутетів [Текст] / О. Л. Політанська // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – 2009. – №611. – С. 48–53.
18. Горобець, О. А. Методи оцінювання ефективності запровадження інновацій на підприємстві [Текст] / О. А. Горобець // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – №2, Т.1. – С. 124–127.

19. Зайчикова, В. В. Принципи забезпечення ефективності та прозорості в органах місцевого самоврядування [Текст] / В. В. Зайчикова // Наукові праці НДФІ. – 2008. – №4 (45). – С. 10–22.

20. Войтко, С. В. Критерії оцінювання інноваційного рівня промислового підприємства [Текст] / С. В. Войтко, О. А. Козлова // Вісник Донецького інституту економіки та господарського права. – 2008. – №1–2. – С. 130–139.

21. Капітан, І. В. Принципи і методи аналізу в управлінні інноваційною діяльністю при виведенні нових товарів на ринок [Текст] / І. В. Капітан // Економіка та управління підприємствами. – 2007. – №7 (73). – С. 54–62.

Отримано 30.10.2011. ХДУХТ, Харків.

© М.В. Чорна, С.В. Глухова, 2011.

УДК 658.849 (477)

І.І. Помінова, ст. викл.

ПЕРЕВАГИ ЕЛЕКТРОННОЇ ТОРГІВЛІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Розкрито основні риси та переваги електронної торгівлі; доведено необхідність державного регулювання цієї сфери; проаналізовано динаміку розвитку електронної торгівлі в Україні за останні роки.

Раскрыты основные черты и преимущества электронной торговли; доказана необходимость государственного регулирования данной сферы; проанализирована динамика развития электронной торговли в Украине за последние годы.

Main characteristics and advantages of electronic trade are defined; nesessegity of government regulation in this field is proved; dynamics of electronic trade's development in last years in Ukraine is analyzed.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Застосування сучасних інформаційних технологій у бізнесі формує нові напрямки в глобальній системі координат світової економіки. Цей напрямок сьогодні прийнято називати інтернет-економікою. Інтернет дає можливість вітчизняним компаніям вийти на світовий ринок, розширює канали збуту, поєднує постачальників і покупців у єдину систему. Обороти електронної торгівлі становить такі значні суми, що ігнорувати або применшувати значення цього відносно нового сектору економіки не можна.